

Rebecca Gomperts is arts en oprichter van Women on Waves – ook wel bekend als ‘de abortusboot’ – en Women on Web. Sociaal onrecht is haar drijfveer, al haar leven lang. Ze constateert dat in verzet komen in deze tijd van regelgeving en protocollen veel moeilijker is dan voorheen. ‘Niemand durft meer risico’s te nemen, terwijl tolerantie voor risico’s ontzettend belangrijk is. Risico’s brengen dingen in beweging, maken dingen mogelijk.’

Interview door Anne-Lotte Masson & Afke Groen

‘Er zal echt een systeemverandering moeten komen’

interview Rebecca Gomperts

Rebecca Gomperts is arts en oprichter van Women on Waves en Women on Web. Ze won diverse prijzen voor haar baanbrekende werk, waaronder de eerste Els Borst Oeuvreprijs. Dit najaar maakte de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) bekend dat de Aletta Jacobsprijs 2022 aan Gomperts zal worden uitgereikt.

Het thema van deze Idee is ‘verzet’. In deze tijd zien we op allerlei vlakken een botsing tussen activistische bewegingen en bestaande systemen: Black Lives Matter, de schoolstakingen voor het klimaat en wereldwijd verzet tegen strengere abortuswetgevingen. Wat betekent ‘verzet’ voor jou?

‘Ik zie eigenlijk helemaal niet dat ik me verzet. Het werk dat ik doe, draait juist heel erg om het gebruik van bestaande systemen: dingen veranderen door *loopholes* te vinden. Ik gebruik de regels om iets te kunnen doen waarvan het niet de bedoeling was dat het mocht. Als je kijkt naar de campagnes die we hebben gevoerd in verschillende landen, zit er wel een zekere vorm van activisme in: dat je iets doet tegen een bepaald onrecht, tegen sociale ongelijkheid. Dat maak je zichtbaar en daar probeer je iets aan te doen. Women on Waves en Women on Web zijn daar zo effectief in geweest, omdat het niet alleen maar gaat over spandoeken maar om het bedenken van een systeem waardoor je ook direct hulpverlening kan geven. Zo koppel je activisme en hulpverlening. Dat is denk ik de meest effectieve vorm die leidt tot maatschappelijke verandering.’

Om welk onrecht gaat het je dan? ‘Het is denk ik sociale ongelijkheid. Sociale ongelijkheid gaat er voor mij over dat iedereen dezelfde kansen moeten hebben. Dat iemand niet minder mogelijkheden heeft omdat

Foto: Herman Wouters

1 | Ze werkte eerder bij Greenpeace als scheepsarts en milieuactivist op de Rainbow Warrior II.

‘De afgelopen vijftien jaar is de controle op het internet ontzettend vergroot, zeker ook sinds de aanslagen van 9/11. We hebben veel last van censuur’

Rebecca Gomperts op de ‘abortusboot’ bij aankomst in Spanje. Still uit de documentaire *Vessel* van Diana Whitten uit 2014.

‘Iemand arm is of geen toegang heeft tot informatie. Met abortus is dat natuurlijk heel erg het geval. In de geschiedenis zijn het altijd de mensen met geld geweest die de hulp kunnen krijgen die ze nodig hebben. Ja, sociaal onrecht is het toch wel.’

Vormt dat ook de drijfveer voor het werk dat je doet? ‘Als sinds ik heel klein ben, wil ik bijdragen aan een betere wereld. Dat heeft de vorm gekregen van met name vrouwenrechten en abortus. Dat is een concreet probleem.’ Gomperts wijst op de vorige editie van *Idee* over klimaat die we hebben meegenomen. ‘Het klimaat vind ik bijvoorbeeld echt ontzettend belangrijk,¹ maar het is zo groot. Je kan zelf klein beginnen met je leven aanpassen, maar de impact buiten jezelf blijft niet zo zichtbaar. Met abortushulpverlening is de impact veel directer. Er is iemand met een probleem en dat kun je oplossen.’

En door de internationale netwerken kan dat zich ook als een soort olievlek uitbreiden. ‘Ja, als je de juiste systemen opzet. Maar dat lukt niet overal. In Brazilië houdt de douane alle pakketten tegen. En in Spanje is onze website geblokkeerd. Wij zijn begonnen toen het internet al wel bestond, maar nog niet zo ver ontwikkeld was. De afgelopen vijftien jaar is de controle op het internet ontzettend vergroot, zeker ook sinds de aanslagen van 9/11. We hebben veel last van censuur, via Facebook of Google. Ook postpakketten worden gescand. De controle op wat mensen doen is gigantisch groot geworden. Een abortus door een pilletje thuis onttrekt daaraan: je kunt het achteraf nooit aantonen.’

Als er zoveel weerstand en controle is, in hoeverre heb je dan bepaalde successen of mijlpalen nodig om door te kunnen blijven gaan?

‘Ik denk dat juist tegenslag je dwingt om andere oplossingen te vinden. Dan kom je bij nieuwe ideeën uit. Soms weet je pas achteraf wat het effect is geweest; op het moment zelf is dat niet direct duidelijk.’

Gomperts vertelt over de campagne die Women on Waves in Portugal voerde in 2004. Vlak voor de Portugese wateren werd hun boot gestopt door oorlogsschepen. De rechtszaak hierover won de organisatie niet. Toch heeft dat moment een kentering veroorzaakt, zegt ze. Gomperts verscheen op de Portugese televisie, waar ze – voor het eerst in de geschiedenis – live vertelde hoe vrouwen zelf abortus kunnen doen met een medicijn dat vrij verkrijgbaar is. Het resulteerde onder meer in een nieuwe campagne in Zuid-Amerika, waar Women on Waves vrouwenorganisaties opleidde om (legale) telefonische *hotlines* op te zetten, waardoor vrouwen informatie kunnen krijgen over het gebruik van medicatie om zelf een abortus te doen. ‘Tot die tijd waren de vrouwenorganisaties vooral aan het demonstreren, als ze dat al deden. Plotseling hadden ze iets in handen wat ze ook direct konden gebruiken. Dat geeft enorme empowerment. Kortom, als we niet waren tegengehouden in Portugal, dan hadden we al die trainingen niet gegeven en tactieken niet doorgegeven. Maar dat wisten we ook pas twee jaar later.’²

Weerstand tegen jullie komst heeft eigenlijk een enorme beweging in gang gezet. ‘Dat is denk ik überhaupt zo met Women on Waves. De eerste keer dat ik werd geïnterviewd over de abortusboot, in 1999, vroeg de journalist een reactie aan de toenmalig minister van ontwikkelingssamenwerking. Haar sympathie voor het plan leidde tot Kamervragen en dat belandde weer in de internationale pers. Uiteindelijk wilde de bisschop van Malta mij de toegang tot het eiland ontzeggen, terwijl er niet eens plannen waren om daarheen te gaan. Al die weerstand heeft juist laten zien hoe ontzettend krachtig het idee was. Tegenstand heeft het project voortgestuwd.’

Wat zijn daarin andere cruciale momenten geweest? Lachend: ‘De enige reden dat ik dit interview wil geven, is omdat ik Els Borst eeuwig dankbaar ben!’. Dan, serieus: ‘Het laatste Kamerdebat van Els Borst ging over Women on Waves.³ Zij heeft toen een brief gestuurd dat wij binnen de bestaande regelgeving konden handelen. Dat is niet vanzelfsprekend voor een politicus. Ook al hadden – en hebben – wij gelijk, juridisch gezien; als zij dat niet had gedaan was het voor ons heel moeilijk geweest om een volgende campagne te organiseren. Ik stond op de schouders van de ‘wij vrouwen eisen’-beweging. Die hebben de lobby voor ons opgezet, onder andere met connecties via D66. Wat wij doen ontstaat niet zomaar: er gaan altijd generaties aan vooraf die het mogelijk maken.’

‘Ik denk dat juist tegenslag je dwingt om andere oplossingen te vinden. Dan kom je bij nieuwe ideeën uit’

² | Deze strijd werd verfilmd in de internationaal bekroonde documentaire *Vessel* (2014) van Diana Whitten: vesselthefilm.com

³ | Op de laatste dag dat zij als demissionair minister van Volksgezondheid werkzaam was (1 juli 2002), heeft Els Borst nogmaals bevestigd dat Women on Waves legaal de overtijdbehandeling aan boord van een schip mag uitvoeren. Ondanks verschillende pogingen in de politiek dit te veranderen, is dit is nog steeds het geval.

In een interview met *de Volkskrant* in september 2020 zei je: 'Ik moet constateren dat de vrouwenbeweging in Nederland zich er de laatste tien jaar niet druk over heeft gemaakt'. Dat ging over de abortuspraktijk in Nederland, die achterloopt in internationaal perspectief. 'Ik moet zeggen dat dat nu wel is veranderd. Maar het blijft zo ongelofelijk moeilijk in de politiek. De christelijke partijen blokkeren alles al heel lang. Abortus is een onderwerp dat weliswaar af en toe terugkomt, maar nooit op de manier die nodig is. Dat is frustrerend. D66 wil nu iets aan de vijf dagen bedenktijd doen, maar dat gaat niet ver genoeg. Hoe kun je als land nou nog steeds accepteren dat abortus in het strafrecht staat? Ik ben

bang dat dat nu weer wordt uit onderhandeld. Er is wel een meerderheid in de Kamer die de abortuspil bij de huisarts beschikbaar wil maken en die van de bedenktijd af wil, maar het belang van decriminaliseren begrijpen mensen nog niet helemaal.'

Zouden Nederlandse vrouwen zich meer activistisch moeten opstellen en de straat op moeten gaan? 'De straat op gaan had vroeger misschien zin, maar tegenwoordig is het ook een manier om mensen onmondig te maken. Je bent de straat op gegaan, je hebt je *post* op Facebook gezet, je hebt de petitie ondertekend en voor de rest gaat alles weer door. Dat is een heel effectieve manier geworden om niets te hoeven doen. We zijn beland in een systeem waarin alles zo overgeprotocolleerd is dat je niets meer kunt doen. Er is geen menselijke maat meer. Dat blijkt ook uit het grootste schandaal van de afgelopen tijd – de toeslagenaffaire. Ik denk dat het grootste project van politieke partijen is om dat systeem opnieuw te ontwikkelen en uit te gaan van vertrouwen. Er zullen zeker mensen zijn die daar misbruik van maken. Maar de systemen die zijn opgetuigd om misbruik te controleren, zijn veel duurder dan incalculeren dat er af en toe mensen zijn die dingen doen die niet volgens de wet zijn. Zo geeft Women on Web vrouwen gratis hulp als zij dat niet kunnen betalen, maar we gaan ze niet vragen om hun bankrekening te laten zien.'

Ze is even stil, en vervolgt dan: 'De afgelopen twintig jaar heb ik gezien dat Women on Waves nooit mogelijk was geweest in deze tijd. Het was er niet doorheen gekomen. Niemand durft meer risico's te nemen, terwijl tolerantie voor risico's ontzettend belangrijk is bij wat je doet. De risico's die ik heb genomen; die brachten dingen in beweging, maakten dingen mogelijk.'

'De straat op gaan had vroeger misschien zin, maar tegenwoordig is het ook een manier om mensen onmondig te maken'

Zeg je eigenlijk dat risicomijding mensen beperkt om in verzet te komen?

'Ja, absoluut! Alleen door dingen te doen die fout kunnen gaan, kun je dingen veranderen, ontstaan nieuwe ideeën en nieuwe praktijk. Medische vooruitgang is ook ontstaan door risico's. De anticonceptiepil was nooit op de markt gekomen als die nu was ontwikkeld, met deze bijwerkingen: trombose, verhoogd risico op borstkanker, gelinkt aan depressie. Wij proberen nu een voorbehoedsmiddel te ontwikkelen, maar we lopen ertegenaan dat we écht moeten bewijzen dat het geen bijwerkingen kan hebben. In retrospectief zouden met de regelgeving en protocollen van nu heel veel dingen niet mogelijk zijn geweest.'

In een lezing bij Studium Generale in Maastricht zei je: 'het gaat niet over abortus, maar over controle over vrouwen, en vooral over arme vrouwen. Ik denk dat het gaat over kapitalisme, meer dan over vrouwen'. Wat bedoelde je daarmee? 'Dat is een bekende feministisch-marxistische theorie: vrouwen zijn productiemiddelen. Dat zie je ook nu in Polen, Rusland en Texas, maar vooral ook in China. Overal waar de economie wordt gedreven door mensen. Het zijn grote overkoepelende thema's: intolerantie voor risico, vrouwen als productiemiddelen. Voor mij wisselt het steeds tussen het grote geheel en dan weer terug naar de basis. Uiteindelijk is het voor mij heel fijn om iemand gewoon te kunnen helpen. Bijvoorbeeld als ik hier iemand tegenkom die geen papieren heeft, die in de opvang of op straat woont en zwanger is geraakt omdat ze verkracht is en die zeshonderd euro bij een abortuskliniek zou moeten betalen.'

'De anticonceptiepil was nooit op de markt gekomen als die nu was ontwikkeld, met deze bijwerkingen: trombose, verhoogd risico op borstkanker, gelinkt aan depressie'

Foto: Herman Wouters

'D66 heeft de wet ondersteund waarbij vrouwen bij de burgerlijke stand kunnen aangeven dat ze een miskraam hebben gehad vanaf het moment van conceptie. Daar zijn jullie echt de fout in gegaan'

Anne-Lotte Masson is projectleider bij Erasmus MC in Rotterdam en redactielid van *Idee*.

Afke Groen is wetenschappelijk medewerker bij de Mr. Hans van Mierlo Stichting en hoofdredacteur van *Idee*.

Toevallig spreken we elkaar in een week waarin anti-abortusorganisaties campagne voeren. Het internet biedt daarbij veel ruimte om informatie te verspreiden. Dat geldt voor Women on Web, maar zeker ook voor de anti-abortuslobby. Hoe kijk je daarnaar? 'Ze zijn er beter in, want ze hebben meer geld. Stichting Siriz [onderdeel van de anti-abortuslobby, red.] krijgt meer geld dan Fiom [stichting met een neutraal oogmerk, red.], terwijl het Fiom veel meer vrouwen helpt. Siriz heeft aan greenwashing gedaan; eigenlijk is het gewoon de Vereniging ter Bescherming van het Ongeboren Kind. SGP, ChristenUnie en CDA hebben ervoor gezorgd dat ze officieel toegang hebben gehad tot de subsidiepot, terwijl ze geen neutrale voorlichting geven. Dan zit je als Nederland echt helemaal fout.'

Welke rol zie je daarin voor een partij als D66? 'D66 heeft de wet ondersteund waarbij vrouwen bij de burgerlijke stand kunnen aangeven dat ze een miskraam hebben gehad vanaf het moment van conceptie. Daar zijn jullie echt de fout in gegaan. Het is normale menselijke emotie, verdriet – en dat moet het ook zijn. Maar je moet dat niet gaan formaliseren in een wet die persoonlijke rechten of een persoonlijkheid toekent aan een foetus. Dan speel je de anti-abortusbeweging in de kaart, door te impliceren dat er vanaf de verwekking sprake is van een mens met rechten. Ik kan me voorstellen dat een miskraam of geboorte met 26 weken, met levensvatbaarheid, een plek heeft in het recht. Daar kun je nog over discussiëren. Maar er is nu geen ondergrens. Dan ben je gewoon niet scherp geweest. Het is een soort mentaliteit dat alles moet worden vastgelegd in regels. Hou daarmee op en laat dingen zijn. Deze wetgeving leidt niet tot meer rechtvaardigheid of tot een betere samenleving. Dat is ook iets waar je als jonge generatie op moet letten. Bij elke wet moet je je afvragen: wat is nou eigenlijk de meerwaarde hiervan? Het erkennen van het verdriet van mensen is geen reden voor wet- en regelgeving. Regelgeving is er om te zorgen dat mensen binnen de maatschappij op een manier met elkaar kunnen omgaan die niet tot veel conflict leidt, waardoor mensen naast elkaar kunnen leven. Er zal echt een systeemverandering moeten komen; vanaf de basis moeten dingen worden veranderd.' ●

VERZET

De paradox van het sociaal-liberalisme

Door Sander van der Kraan

Het sociaal-liberale ideaal vergt nauwlettende, actieve burgerparticipatie en het nodige verzet wanneer dingen in de soep dreigen te lopen

Het sociaal-liberalisme veronderstelt van oudsher verzet. In een systeem waarin de parlementaire democratie de belangen van de bevolking vertegenwoordigt tegenover private economische machten, is verzet van een mondig bevolking nodig om sociaal-liberale waarden te waarborgen. Als burger in een sociaal-liberaal land gebruik ik mijn vrijheden om me in te zetten voor gelijke kansen en individuele vrijheden. Voor mijzelf en voor anderen. Ik gebruik mijn stem om vertegenwoordigers aan te wijzen die voor die belangen strijden. En als zij dat dreigen te verkwanzelen, heb ik de mogelijkheid om in verzet te komen om de waarden waar ik aan hecht – vrijheid, democratie en gelijkwaardigheid – in ere te herstellen. Het sociaal-liberale ideaal vergt zulke nauwlettende, actieve burgerparticipatie en het nodige verzet wanneer dingen in de soep dreigen te lopen.

Maar waar komt zulk verzet vandaan? Hoe ontstaat een verzetsbeweging die voldoende mensen mobiliseert om het systeem te corrigeren om het sociaal-liberale ideaal na te streven? Daarvoor moet er onvrede onder burgers zijn; zodanig dat zij niet meer het vertrouwen hebben dat de gangbare politieke weg de juiste is. En waarbij een collectieve schreeuw om onmiddellijke verandering de enige optie lijkt om de situatie te verbeteren – of tenminste te veranderen. De belangrijkste kern van verzet is dan ook collectiviteit. Het afreageren van frustratie op een systemisch probleem kan alleen gebeuren als het gevoel ontstaat dat een bepaald probleem niet aan mij als individu ligt, maar aan het systeem waarin we ons bewegen. Pas als ik beseft dat ik geen betaalbare woning kan krijgen, niet door mijn eigen schuld maar door een systeem dat rijke bezitters dient, kom ik in verzet.